

Η Περιβαλλοντική εκπαίδευση ως εργαλείο υποστήριξης της τοπικής οικονομίας. Οδηγός οργάνωσης προγραμμάτων.

Χρ. Καλαθά, Δασολόγος – Περιβαλλοντολόγος, Σύμβουλος Τοπικών Θεμάτων
Συνεργάτης Αναπτυξιακής Εταιρείας Πάρνωνα Α.Ε.

Περίληψη

Στην εργασία αυτή, επιδιώχθηκε η ανάπτυξη μεθοδολογίας για το σχεδιασμό, οργάνωση και υλοποίηση προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης¹. Η ανάγκη αυτή αναφέρεται τόσο ως στοιχείο ευαισθητοποίησης των κατοίκων και των επισκεπτών μίας περιοχής, όσο και ως εργαλείο υποστήριξης της τοπικής οικονομίας.

Ο Οδηγός οργάνωσης προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, φιλοδοξεί να αποτελέσει εργαλείο υποστήριξης της τοπικής οικονομίας, γνωριμίας με τους τοπικούς φυσικούς και ανθρωπογενείς πόρους και δημιουργίας συνειδητοποιημένων πολιτών, αφού η περιβαλλοντική εκπαίδευση, είναι πεδίο πολλαπλών συνεργασιών διεπιστημονικής προσέγγισης.

Αντικείμενο της εισήγησης, αποτελεί η προσέγγιση και η μεθοδολογία ανάπτυξης προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, οι δυνατότητες που δημιουργούνται μέσα από ένα θέμα ευαισθητοποίησης και ενημέρωσης, η παρουσίαση των βημάτων ώστε να οργανωθεί ένα στοχευμένο, ενδιαφέρον και αποτελεσματικό πρόγραμμα και ο τρόπος μέτρησης των αποτελεσμάτων και της μακροπρόθεσμης επίδρασης στην τοπική οικονομία.

Η **μεθοδολογία** που ακολουθήθηκε για την προσέγγιση του θέματος, έλαβε υπόψη της τα εξής:

- Την ιστορική εξέλιξη της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης
- Τον τρόπο εφαρμογής αυτών των μεθόδων εκπαίδευσης στην Ελλάδα
- Την προσπάθεια αξιολόγησης της αξίας και της ανάγκης της χρήσης των εκπαιδευτικών μέσων στην ευαισθητοποίηση των ομάδων στις οποίες απευθύνεται
- Τα πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα από την εφαρμογή αυτού του εργαλείου στην τοπική οικονομία.

Ο στόχος κατά την ανάπτυξη της μεθοδολογίας ήταν ο εντοπισμός των παραγόντων – παραμέτρων που συμβάλλουν στην τοπική ανάπτυξη μίας περιοχής, οι οποίοι παράγοντες μπορεί και να αποτελούν στοιχείο συγκρούσεων των κοινωνικών ομάδων, που δραστηριοποιούνται σε μία περιοχή.

Ως **εμπειρικά στοιχεία** χρησιμοποιήθηκαν οι σχετικές δράσεις που υλοποιήθηκαν από τους εταίρους² του Σχεδίου με τίτλο: Parks Protection, που είναι φορείς τοπικής δράσης, με εμπειρία στη διαχείριση, προστασία, ανάδειξη και ανάπτυξη των τοπικών πόρων.

Η πιλοτική εφαρμογή του Οδηγού στην περιοχή του Πάρνωνα καθώς και η παρουσίασή του σε δύο εκδηλώσεις της Αναπτυξιακής Εταιρείας, αποτέλεσαν στάδια για τη διερεύνηση, τόσο της ανάγκης ανάπτυξης του εργαλείου αυτού, όσο και της χρησιμότητάς του, ως εργαλείου στήριξης της τοπικής οικονομίας.

Η συμμετοχή μαθητών, εκπαιδευτικών, κοινωνικών και οικονομικών εκπροσώπων, εκπροσώπων των δημοσίων φορέων, συνέβαλλε στην ανάπτυξη του διαλόγου και στην ανταλλαγή απόψεων εξασφάλισης πρακτικότητας και χρηστικότητας του Οδηγού.

Τα **συμπεράσματα** τα οποία αφορούν την οργάνωση προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, ως τοπικού οικονομικού πόρου, αναφέρονται:

¹ Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: ΠΕ

² Αναπτυξιακή Εταιρεία Πάρνωνα Α.Ε., Πιερική Α.Ε. και Αιτωλική Α.Ε.,

- στην ανάγκη καταγραφής, διατήρησης και ανάδειξης της πολιτιστικής κληρονομιάς των περιοχών που συνδυάζουν την ορεινότητα και την απομάκρυνση από τα αστικά κέντρα
- στην ολοκληρωμένη και αποκεντρωμένη (οικονομική, κοινωνική, πολιτική, τεχνική/τεχνολογική και πολιτισμική) ανάπτυξη των ορεινών περιοχών σε αρμονία και με σεβασμό στο περιβάλλον.
- στην αποτελεσματικότητα της αξιοποίησης των μεθόδων εκπαίδευσης για την οικονομική ανάπτυξη μίας περιοχής
- στην ανάγκη χρήσης της διεπιστημονικότητας κατά την οργάνωση προγραμμάτων ευαισθητοποίησης – ενημέρωσης και εκπαίδευσης σχετικά με το φυσικό και ανθρωπογενές περιβάλλον
- στην όσο το δυνατόν ανάγκη συμμετοχής όλων των εκπροσώπων φορέων και των κατοίκων μίας περιοχής, τόσο για την εξασφάλιση της απαιτούμενης ποιότητας ζωής, συνέχισης της διαβίωσης σε αυτήν, όσο και ως στοιχείο τοπικής ανάπτυξης.

Εισαγωγή

Αντικείμενο της εργασίας αποτελεί η συνοπτική παρουσίαση του Οδηγού οργάνωσης προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, ως εργαλείο που συμμετέχει στην αναπτυξιακή διαδικασία μίας περιοχής καθώς και ως στοιχείο που συμβάλλει στην προστασία του περιβάλλοντος.

Η έκδοση του Οδηγού, φιλοδοξεί να αναδείξει προοπτικές και κατευθύνσεις για την προβολή των θεμάτων μίας περιοχής, την ευαισθητοποίηση, την ανάγκη ορθολογικής διαχείρισης και εν τέλει την αξιοποίηση των τοπικών πόρων.

Η οικονομία των περιοχών³ που χρησιμοποιήθηκαν ως βάση ανάπτυξης των θεμάτων και ως περιοχές εφαρμογής πιλοτικών προγραμμάτων, βασίζεται κύρια σε δραστηριότητες του πρωτογενούς τομέα, ενώ με την υλοποίηση διαρθρωτικών παρεμβάσεων, που υλοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια παρελθόντων ετών, στο πλαίσιο των προγραμματικών περιόδων 1983 – 1989, 1990 - 1993, 1994 - 1999, 2000 - 2006, η οικονομία στράφηκε σε δραστηριότητες του τριτογενούς και κύρια στον τουρισμό.

Ο τουρισμός αποτυπώνεται κύρια με αυξημένη επισκεψιμότητα, που αξιοποιεί τις υποδομές εστίασης και φιλοξενίας, που έχουν δημιουργηθεί μέσω των διαρθρωτικών παρεμβάσεων.

Στις περιοχές των συνεργαζόμενων εταίρων που διαθέτουν χαρακτηριστικά υψηλής περιβαλλοντικής αξίας και με δυνατότητες προσανατολισμού των ασκούμενων δραστηριοτήτων σε μέτρα ήπιας διαχείρισης, με τη χρήση μεθόδων φιλικών προς το περιβάλλον όπως είναι η βιολογική γεωργία και κτηνοτροφία, η ολοκληρωμένη διαχείριση, η παραγωγή προϊόντων υψηλής ποιότητας κ.λπ., η ανάπτυξη εναλλακτικών δραστηριοτήτων από τους επισκέπτες, όπως παρατήρηση, πεζοπορία, συμμετοχή στη συλλογή καρπών, επίσκεψη σε αναπαλαιωμένα και χαρακτηριστικά και αξιόλογων κτίρια που έχουν αποκτήσει μία χρήση προβολής, η συμμετοχή σε εκδηλώσεις σχετικές με την τοπική κουζίνα, κ.λπ., δημιουργεί άλλες προοπτικές ήπιας οικονομικής ανάπτυξης στις περιοχές αυτές.

Μέσο γνωριμίας, προβολής και ανάδειξης μίας περιοχής αποτελεί η διαδικασία της Εκπαίδευσης.

Η **περιβαλλοντική εκπαίδευση** είναι η μορφή εκπαίδευσης που προσφέρει απεριόριστες δυνατότητες συνεργασιών και αποτελεί μέσο ενίσχυσης της τοπικής οικονομίας.

³ Περιοχές δράσης και εφαρμογής αναπτυξιακών προγραμμάτων των Αναπτυξιακών Εταιρειών Πάρωνα Α.Ε., Αιτωλική Α.Ε. και Πιερική Α.Ε.. Οι περιοχές αυτές εκτείνονται σε ΟΤΑ της νοτιοανατολικής Πελοποννήσου (Νομοί Αρκαδίας & Λακωνίας), ΟΤΑ Αιτωλοακαρνανίας και σε ΟΤΑ της Πιερίας, αντίστοιχα.

Ο Οδηγός αποτελεί ένα εργαλείο υποστήριξης της οργάνωσης προγραμμάτων δημιουργίας συνειδητοποιημένων πολιτών, αφού η περιβαλλοντική εκπαίδευση, αποτελεί πεδίο πολλαπλών συνεργασιών διεπιστημονικής προσέγγισης.

Η δημιουργία εργαλείων και η επανάληψη καλών πρακτικών μίας περιοχής σε μία άλλη, φιλοδοξεί να αποτελέσει ουσιαστικό στόχο της έκδοσης.

Παρουσιάζει μία μεθοδολογία οργάνωσης ενός προγράμματος περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, ενώ:

1. Αποτελείται από ένα τεύχος που περιλαμβάνει τέσσερα κεφάλαια στα οποία αναπτύσσονται τέσσερις θεματικές ενότητες, ενώ ακολουθεί παράρτημα πινάκων χρηστικών για την οργάνωση ενός προγράμματος, βιβλιογραφία και βιβλιογραφικές πηγές, ενώ στο τέλος παρατίθεται παρουσίαση των εταίρων υλοποίησης του έργου.
2. Συμπεριλαμβάνει την παρουσίαση της νομοθεσίας που διέπει την οργάνωση ενός προγράμματος ΠΕ και αφορά στις βασικές βαθμίδες εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Η υποστήριξη της υλοποίησης δράσεων ΠΕ από φορείς με τη συνεργασία των βασικών βαθμίδων εκπαίδευσης, εξασφαλίζει την διεπιστημονικότητα και την αποτελεσματικότητα μίας διοργάνωσης.
3. Συνοδεύεται από ηλεκτρονικά αρχεία παρουσίασης σε αρχείο μορφής power point, καθώς και excel αρχεία για την κάλυψη των αναγκών διαμόρφωσης και προσαρμογής των διοργανωτών κατά την οργάνωση ενός προγράμματος.
4. Αποτυπώνει τα διαφορετικά βήματα οργάνωσης ενός προγράμματος ΠΕ ως διαδικασία και μεθοδολογία, ενώ η στοχοθεσία, η κατάλληλη επιλογή θέματος, η προσαρμογή των δράσεων με βάση τον προϋπολογισμό και το χρονοδιάγραμμα του προγράμματος ΠΕ, αποτελούν βήματα μίας όσο το δυνατόν πληρέστερης οργάνωσης αυτού.
5. Απευθύνεται σε κάθε ενδιαφερόμενο διοργανωτή – φορέα παρουσίασης, προβολής και ευαισθητοποίησης σε επιλεγθέν θέμα προγράμματος ΠΕ, ο οποίος μπορεί να προέρχεται είτε από το χώρο της εκπαίδευσης ή από άλλη θέση και χώρο απασχόλησης.

Ο Οδηγός προκειμένου να είναι κατανοητός παρουσιάζει θέματα που αναφέρονται στην περιβαλλοντική εκπαίδευση⁴, για το λόγο κυρίως της δημιουργίας της αντίληψης ότι αυτή η μορφή εκπαίδευσης, δεν εμπίπτει αποκλειστικά στην μορφή της τυπικής εκπαίδευσης.

Η κατανόηση του τι είναι η περιβαλλοντική εκπαίδευση, αποτελεί σημαντικό βήμα για τη διοργάνωση ενός επιτυχημένου ως προς την ικανοποίηση των στόχων προγράμματος.

Η φιλοσοφία της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης απορρέει από τη συνειδητοποίηση ότι η οξύτητα των περιβαλλοντικών προβλημάτων, δεν αντιμετωπίζεται μέσα από νομοθετικές ρυθμίσεις, αλλά αντιμετωπίζεται από υπεύθυνους πολίτες.

Οι υπεύθυνοι πολίτες με οικολογική συνείδηση, διαμορφώνονται μέσα από το εκπαιδευτικό σύστημα, με τη χρήση παιδευτικών μέσων.

Το περιβάλλον στην Περιβαλλοντική εκπαίδευση αντιμετωπίζεται σφαιρικά ως ενιαίο σύνολο που περιλαμβάνει:

- το φυσικό: βιοτικοί και αβιοτικοί παράγοντες του περιβάλλοντος (κλίμα, έδαφος, ανάγλυφο, νερό, χλωρίδα & πανίδα)
- το τεχνητό ή δομημένο: αρχιτεκτονική χώρων, οικισμών και τεχνικών έργων,
- το κοινωνικό: χωροταξική οργάνωση, οικονομία, κοινωνικές δραστηριότητες, επικοινωνία,
- το πολιτισμικό (πολιτισμός, τέχνες, γράμματα)

⁴ Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: ΠΕ

- το ιστορικό (τόποι, δραστηριότητες, κατασκευές) καθώς επίσης και ως προς τις διάφορες αλλοιώσεις που οδηγούν σε διατάραξη της οικολογικής ισορροπίας και υποβάθμιση του ίδιου του περιβάλλοντος.

Με βάση τα παραπάνω, απαιτείται πολυεπιστημονική και διεπιστημονική προσέγγιση όλων των πτυχών της περιβαλλοντικής αγωγής.

Ο Οδηγός, αποτελείται από τέσσερα κεφάλαια που αναφέρονται:

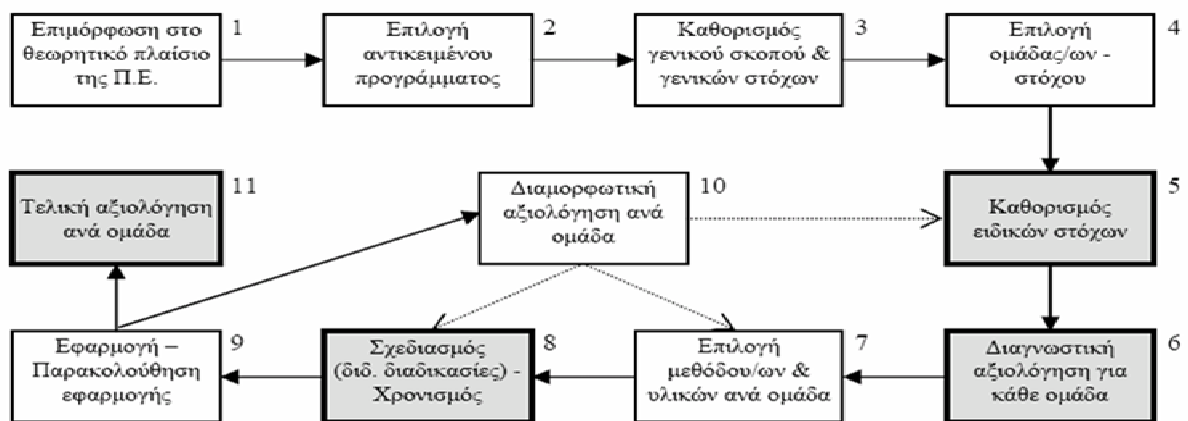
1. στην οργάνωση,
2. στις διαδικασίες και στη μεθοδολογία υλοποίησης,
3. στο χρονοδιάγραμμα,
4. στην εξεύρεση πόρων καθώς και
5. στη διάδοση των αποτελεσμάτων ενός προγράμματος, προκειμένου να λειτουργήσει πολλαπλασιαστικά και σε όφελος ανθρώπων και περιβάλλοντος.

Η οργάνωση ενός προγράμματος αναφέρεται τόσο για την τυπική όσο και για την άτυπη εκπαίδευση. Έτσι, πέρα από τις βασικές βαθμίδες εκπαίδευσης, προγράμματα Π.Ε. σχεδιάζονται και υλοποιούνται από περιβαλλοντικές ΜΚΟ, ΟΤΑ, κέντρα ενημέρωσης προστατευόμενων περιοχών, επιχειρήσεις που εφαρμόζουν πολιτικές περιβαλλοντικής διαχείρισης (ISO, EMAS κλπ) και άλλους φορείς.

Ερευνητές του πεδίου της Π.Ε. υποστηρίζουν ότι ο σχεδιασμός και η εφαρμογή ενός προγράμματος Π.Ε. πρέπει να ακολουθεί μια πορεία που αποτελείται από τέσσερα διαδοχικά και ανατροφοδοτούμενα βήματα:

- Επιλογή διδακτικών στόχων,
- Πρώτη αξιολόγηση,
- Εφαρμογή διδακτικών διαδικασιών,
- Τελική αξιολόγηση.

Η γενική μεθοδολογία παρουσιάζεται στο παρακάτω σχήμα 1⁵:

Σχήμα 1: Γενική Μεθοδολογία Οργάνωσης Προγράμματος ΠΕ

Figure 1: General Methodology in Organising an environmental education program

⁵ Η διαδικασία αυτή ή "το γενικό αυτό μοντέλο" προέρχεται από τη δουλειά ερευνητών του πεδίου της Εκπαίδευσης που το ονόμασαν "The General Teaching Model - GTM". Η μεθοδολογία αυτή προτείνεται, προεκτείνοντας το GTM, στο μέτρο που να επιτυγχάνει τους στόχους ενός ολοκληρωμένου προγράμματος Π.Ε., ανεξάρτητα από το επίπεδο (θεσμό) στον οποίο απευθύνεται και το επίπεδο εκπαίδευσης – προετοιμασίας του εκπαιδευτή.

Ο Οδηγός στο παράρτημα, περιλαμβάνει πίνακες – μεθοδολογικά εργαλεία, ως υποδείγματα προσδιορισμού περιεχομένων, χρονοπρογραμματισμού, κατάρτισης προϋπολογισμού και υπόδειγμα ερωτηματολογίου αξιολόγησης ενός εκπαιδευτικού προγράμματος, τόσο από τους εκπαιδευόμενους, όσο και από τους εκπαιδευτές.

Τα αντικείμενα που αναπτύσσονται στον Οδηγό αφορούν στις παρακάτω **θεματικές ενότητες**:

- A. Οργάνωση. Βήματα για την υλοποίηση ενός προγράμματος ΠΕ
- B. Διαδικασίες υλοποίησης, εμπλεκόμενοι φορείς
- C. Χρονοδιάγραμμα – Πόροι υλοποίησης ενός προγράμματος ΠΕ
- D. Διάδοση προγραμμάτων ΠΕ – Ευαισθητοποίηση του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου

Τα **περιεχόμενα και τα στάδια της κάθε θεματικής ενότητας** του Οδηγού περιλαμβάνουν:

A. Οργάνωση. Βήματα για την υλοποίηση ενός προγράμματος ΠΕ

- 1. Ορισμοί εννοιών για την ΠΕ
- 2. Προσδιορισμός ομάδων – στόχων οργάνωσης ενός προγράμματος ΠΕ
- 3. Προσδιορισμός θεμάτων ΠΕ
- 4. Κριτήρια επιλογής θεμάτων ΠΕ
- 5. Περιεχόμενα προγράμματος ΠΕ

B. Διαδικασίες υλοποίησης, εμπλεκόμενοι φορείς

- 1. Νομοθετικό πλαίσιο υλοποίησης προγραμμάτων ΠΕ
- 2. Αρμοδιότητες κατά την υλοποίηση ενός προγράμματος ΠΕ
- 3. Οργάνωση – προγραμματισμός συναντήσεων εμπλεκόμενων στην υλοποίηση
- 4. Πρόγραμμα εκπαίδευσης εκπαιδευτών ΠΕ
- 5. Παραδείγματα προγραμμάτων ΠΕ

C. Χρονοδιάγραμμα – Πόροι υλοποίησης ενός προγράμματος ΠΕ

- 1. Προσδιορισμός χρονοδιαγράμματος
- 2. Προϋπολογισμός προγράμματος
- 3. Εξασφάλιση οικονομικών πόρων υλοποίησης προγράμματος ΠΕ

D. Διάδοση προγραμμάτων ΠΕ - Ευαισθητοποίηση του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου

- 1. Δημοσιοποίηση προγράμματος - Ευαισθητοποίηση εμπλεκόμενων και μη
- 2. Αποτελέσματα υλοποίησης ενός προγράμματος ΠΕ
- 3. Συνοπτική παρουσίαση Οδηγού Οργάνωσης προγράμματος ΠΕ

E. Βιβλιογραφία και Βιβλιογραφικές αναφορές

F. Παρουσίαση εταίρων Σχεδίου PARKS PROTECTION

Το κάθε **στάδιο** περιλαμβάνει οργανωτικές και πρακτικές πληροφορίες, ώστε οι ενδιαφερόμενοι στην οργάνωση ενός προγράμματος να μπορούν να καθοδηγηθούν σε όλα τα θέματα που θα αντιμετωπίσουν, με στόχο το αποτέλεσμα της υλοποίησης να εξασφαλίσει την επιτυχία του υλοποιούμενου προγράμματος.

Ακολουθεί συνοπτική παρουσίαση κάθε θεματικής ενότητας, με πληροφορίες που αναφέρονται στην όσο το δυνατόν πληρέστερη διατύπωση εικόνας για την οργάνωση ενός προγράμματος ΠΕ, που η αξία του έγκειται τόσο ως εργαλείο εκπαίδευσης, όσο και ως μέσο για την επιλογή θεμάτων και τον προσδιορισμό αντικειμένων κατά την εφαρμογή του προγράμματος.

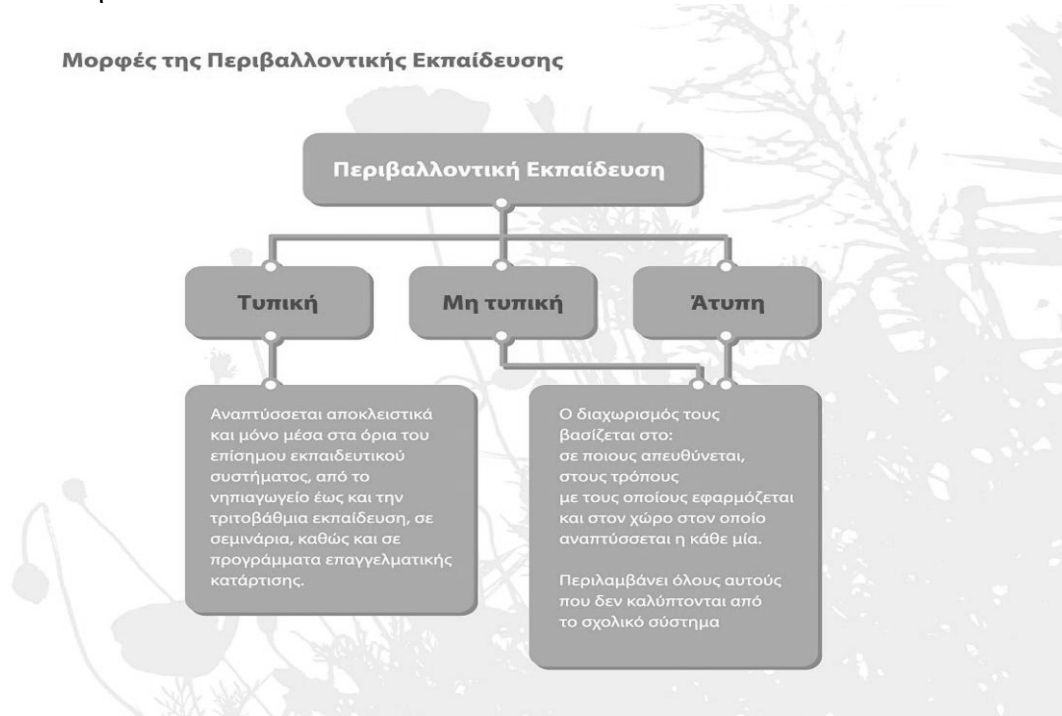
Στο **πρώτο κεφάλαιο** του Οδηγού παρουσιάζεται η ιστορική εξέλιξη της ΠΕ, ώστε να αναδειχθεί ότι έχει αναπτυχθεί μέχρι σήμερα έντονος προβληματισμός για αυτήν και τη μέχρι σήμερα καθιέρωσή της.

Η ΠΕ αποτελεί μία διαδικασία που προέκυψε ως αποτέλεσμα αλληπάλληλων διασκέψεων για το περιβάλλον που πραγματοποιήθηκαν στη δεκαετία του '70 από την UNESCO: United Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization, την IUCN: Διεθνής Ένωση για τη Διατήρηση της Φύσης, και το UNEP: Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Προστασίας του ΟΗΕ. Στις διασκέψεις αυτές, προέκυψε ότι:

«Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, είναι διαδικασία αναγνώρισης αξιών και διασαφήνισης εννοιών, ώστε να αναπτυχθούν οι ικανότητες και οι στάσεις οι απαραίτητες για την κατανόηση και εκτίμηση των σχέσεων, ανάμεσα στον άνθρωπο, στον πολιτισμό του και στο φυσικό του περιβάλλον. Η διαδικασία αυτή στοχεύει στην άσκηση για τη λήψη αποφάσεων και στην καθιέρωση ενός κώδικα συμπεριφοράς που αφορά στη βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος».

Οι μορφές της ΠΕ αφορούν την τυπική, την μη τυπική και την άτυπη εκπαίδευση. Στην εκπαίδευση γενικά ο περισσότερος χρόνος αφιερώνεται στο να δίνονται απαντήσεις στους εκπαιδευόμενους, ενώ στην ΠΕ οι ερωτήσεις των μαθητευόμενων πρέπει να κατευθύνουν την εκπαιδευτική διαδικασία.

Μορφές της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης

Σχήμα 2. Μορφές της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης

Figure 2. Forms of Environmental Education

Φορείς ενασχόλησης με τη μη - τυπική ΠΕ μπορεί να είναι κυβερνητικοί φορείς, ΜΚΟ, κ.ά. Στο πλαίσιο της, εφαρμόζονται διάφορες μέθοδοι, όπου ο εκπαιδευόμενος συμμετέχει ενεργά. Την ευθύνη υλοποίησης προγραμμάτων της τυπικής εκπαίδευσης, ΠΕ στην Ελλάδα έχουν οι βαθμίδες του εκπαιδευτικού συστήματος, στο Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων.

Παράλληλα, βάση και της πρότασης Νο 8 της Διάσκεψης της Τιφλίδας, όπου η ΠΕ δεν απευθύνεται μόνο στους μαθητές, αναπτύσσονται οι κατηγορίες ομάδων για το ευρύ Κοινό, Ιδιαίτερες επαγγελματικές ή κοινωνικές ομάδες Ειδικού Επαγγελματίες και Επιστήμονες.

Τα τελευταία χρόνια, και με αφορμή κύρια, την ανάγκη αντιμετώπισης περιβαλλοντικών προβλημάτων έχουν αναπτυχθεί πρωτοβουλίες διοργάνωσης προγραμμάτων από:

- Φορείς της Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ, εταιρείες των ΟΤΑ) σε συνεργασία με τις βασικές βαθμίδες εκπαίδευσης
- Φορείς διαχείρισης του περιβάλλοντος

- Μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΑΡΚΤΟΥΡΟΣ, WWF, Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία κ.λπ.)
- Συνεργασίες των παραπάνω, πολλές φορές με την υποστήριξη προγραμμάτων είτε στο πλαίσιο της κοινωνικής ευθύνης με την οικονομική υποστήριξη επιχειρήσεων

Οι φορείς που είτε υποστηρίζουν τη διοργάνωση προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, είτε διοργανώνουν μεμονωμένα περιβαλλοντική ενημέρωση, μπορεί να απευθύνονται σε πολλές ομάδες – στόχος, που είναι οι ομάδες των ενδιαφερόμενων.

Η κάθε μία ομάδα – στόχος ενδιαφερομένων έχει διαφορετικές απαιτήσεις κατά την οργάνωση και παρουσίαση μίας διοργάνωσης.

Ο στόχος της κάθε διοργάνωσης, προσδιορίζει τις απαιτήσεις και τις ενέργειες – δράσεις που μπορούν να αναπτυχθούν για την επίτευξη του.

Τα **κριτήρια προσδιορισμού** του περιεχομένου, της διάρκειας ενός προγράμματος ΠΕ, καθώς και τους στόχους της ευαισθητοποίησης της ομάδας – στόχου απορρέουν από την ίδια την ομάδα – στόχο, την ηλικία των συμμετεχόντων – εκπαιδευομένων, την κατηγορία π.χ. παιδιά που συμμετέχουν σε συγκεκριμένη εξωσχολική δραστηριότητα (π.χ. ομάδα γυμναστικής, χορού, Μαθητές προσχολικής ηλικίας, πρωτοβάθμιας, δευτεροβάθμιας ή/ και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, ομάδες εκδρομικών στους οποίους μπορεί σε κατάλληλους χώρους π.χ. Κέντρα Περιβαλλοντικής Ενημέρωσης και Ευαισθητοποίησης, με τη διοργάνωση προβολών συγκεκριμένης διάρκειας, προκειμένου να προκληθεί το ενδιαφέρον της ομάδας για θέματα του περιβάλλοντος, άτομα με ειδικές ανάγκες, ομάδες ηλικιωμένων που φιλοξενούνται σε Κέντρα Ανοιχτής Προστασίας Ηλικιωμένων (ΚΑΠΗ) ή άλλη ομάδα, ομάδες άσκησης θρησκευτικού τουρισμού, ομάδες άσκησης δραστηριότητας αναψυχής – περίπατο σε μονοπάτια, παρατήρηση στη φύση κ.λπ.).

Ένα πρόγραμμα ΠΕ, από τη στιγμή που αποτελεί αντικείμενο **διεπιστημονικής προσέγγισης** και για να αποφύγει να αποτελέσει απλά και μόνο μία ψυχαγωγική δραστηριότητα, εκδρομή για τους συμμετέχοντες, θα πρέπει να διαθέτει **καταρτισμένους εκπαιδευτές**.

Ένα πρόγραμμα της τυπικής ή και της άτυπης ΠΕ, μπορεί να σχεδιασθεί και να πραγματοποιηθεί ακολουθώντας συγκεκριμένα **βήματα σχεδιασμού που περιλαμβάνουν στάδια:**

1. Ενημέρωση – ευαισθητοποίηση – πρόκληση ενδιαφέροντος
2. Συγκρότηση Ομάδας υλοποίησης προγράμματος ΠΕ (εκπαιδευτές – εκπαιδευτικοί – ομάδες μαθητών – λοιπές ομάδες
3. Επιλογή του θέματος - Ευαισθητοποίηση – Συνειδητοποίηση
4. Οργάνωση προγράμματος - Επιλογή χώρων, συνεργασιών & επισκέψεων
5. Ανάλυση περιεχομένου και καθορισμός στόχων
6. Οργάνωση των ομάδων εργασίας
7. Εργασία πεδίου – συλλογή πληροφοριών
8. Επεξεργασία των πληροφοριών
9. Αλληλοενημέρωση των ομάδων
10. Σύνθεση
11. Παρουσίαση και δράση
12. Προετοιμασία παρουσίασης
13. Αξιολόγηση του προγράμματος

Η **θεματολογία προσδιορισμού** ενός προγράμματος Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, πηγάζει κύρια από την αναγκαιότητα της ευαισθητοποίησης και της δημιουργίας συνειδητοποιημένων πολιτών, που με τις δράσεις τους και τη συμπεριφορά τους μπορούν να συμβάλλουν στην προστασία του φυσικού, ιστορικού και κοινωνικού περιβάλλοντος.

Έτσι, η προβολή κρίσιμων θεμάτων σύμφωνα με τις τοπικές, εθνικές και παγκόσμιες προτεραιότητες, αποτελεί ουσιαστικό κριτήριο επιλογής. Ως βασικοί **θεματικοί άξονες** σύμφωνα με τη Σύνοδο Κορυφής για το περιβάλλον και την ανάπτυξη (Agenda 21, Rio De Janeiro 1992), προτείνονται οι:

1. **Οι κλιματικές αλλαγές - Προστασία της ατμόσφαιρας**
2. **Ο αέρας**
3. **Το νερό**
4. **Το έδαφος**
5. **Η ενέργεια**
6. **Τα δάση**
7. **Βιοποικιλότητα / Εξαφάνιση των ειδών**
8. **Διαχείριση απορριμμάτων και αποβλήτων**
9. **Ανθρώπινες δραστηριότητες**
10. **Ανθρώπινες σχέσεις**

Το θέμα ενός προγράμματος, οι εξορμήσεις στην ύπαιθρο και οι εργασίες στο πεδίο δεν κάνουν αυτομάτως την Εκπαίδευση Περιβαλλοντική. Εκείνο που κάνει την Εκπαίδευση Περιβαλλοντική και την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση «καινοτομία» είναι ο διαφορετικός τρόπος οργάνωσης της σκέψης με την οποία προσεγγίζεται το Περιβάλλον: της σκέψης που επιζητεί να κατανοήσει, να ερμηνεύσει και να σταθεί κριτικά και δημιουργικά απέναντι στις σχέσεις του ανθρώπου με το Οικοκοινωνικό του Περιβάλλον (Κούσουλας Γ. 2008, Προσέγγιση στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση).

Οι διαφορετικές μέθοδοι προσέγγισης θεμάτων, η βιωματική προσέγγιση, το άνοιγμα του σχολείου στην κοινωνία, η ομαδική εργασία, η ανάπτυξη δημοκρατικού διαλόγου, η καλλιέργεια της κριτικής σκέψης και οι **μεθοδολογίες** που εφαρμόζουν έρευνα γραφείου, έρευνα πεδίου, επισκέψεις, συνεντεύξεις, εργαστήρια, κατασκευές, διοργάνωση εκδηλώσεων κλπ., αποτελούν μέσα που προσδιορίζουν την **προσέγγιση** του θέματος και καθορίζουν τη **μεθοδολογία υλοποίησης**.

Τα **κίνητρα** για την επιλογή ενός θέματος, προσδιορίζονται από διάφορες παραμέτρους, όπως επικαιρότητα, προβλήματα περιβάλλοντος, αξίες μίας περιοχής κ.λπ.. Σημαντικό όμως κριτήριο επιλογής και οργάνωσης αποτελούν οι **διατιθέμενοι πόροι** (οικονομικοί & ανθρώπινο δυναμικό) και το **χρονοδιάγραμμα υλοποίησης**, με βάση την ομάδα και τους στόχους της. Τα αντικείμενα και τα θέματα ενασχόλησης ενός προγράμματος ΠΕ, αποτελούν εργασία της ομάδας των εκπαιδευτών και των εκπαιδευτικών που θα ασχοληθούν με την οργάνωση και την κατάρτιση αυτού.

Τα **κριτήρια** επιλογής των θεμάτων ΠΕ, θα πρέπει να ικανοποιούν τους σκοπούς της περιβαλλοντικής δράσης και της ΠΕ και τους στόχους της ΠΕ (Χάρτα του Βελιγραδίου, 1975).

Οι διοργανωτές ενός προγράμματος μετά από τις σχετικές συζητήσεις προσδιορίζουν και θέτουν σε διαβούλευση – διάλογο τη λίστα των θεμάτων τα οποία εντοπίζουν τα περιβαλλοντικά προβλήματα, επίκαιρα θέματα ή θέματα της τοπικής κοινωνίας.

Στόχος να καταρτισθεί η σχετική λίστα επιλογής θεμάτων, ανάλογα με την ομάδα – στόχο.

Οι **βασικές προϋποθέσεις για την σύνταξη ενός προγράμματος περιβαλλοντικής εκπαίδευσης** είναι:

- Να έχει καθαρό, εύληπτο και κατανοητό στόχο
- Να εστιάζει σε έννοιες και σχέσεις
- Να αναφέρεται σε έναν συγκεκριμένο χώρο

- Να εφαρμόζει έναν κοινό τρόπο εργασίας
- Να διαθέτει σχέδιο τελικής εργασίας

Η **σύνταξη της τελικής παρουσίασης** μπορεί να περιλαμβάνει:

- Παρουσίαση και συγκέντρωση του υλικού
- Ομαδοποίηση – αξιοποίηση του υλικού
- Αναζήτηση της αισθητικής παρουσίασης
- Επιμερισμό της τελικής εργασίας

Οι περιοχές από τις οποίες προέρχονται οι εταίροι του έργου PARKS PROTECTION, περιλαμβάνουν πλήθος συστημάτων παραγωγής φυσικά και ανθρωπογενή, ώστε να μπορούν να συμμετάσχουν στη διοργάνωση ετησίων προγραμμάτων, τα οποία απευθύνονται σε όλες τις ενδιαφερόμενες ομάδες.

Ενδεικτικά αναφέρονται:

- Υδροτοπικά συστήματα
- Δασικά συστήματα
- Γεωργικές δραστηριότητες
- Οικισμοί – αστικά κέντρα
- Εξέλιξη οικισμών (αστικός χώρος, κοινωνικές και οικονομικές δραστηριότητες)
- Ιστορία από την αρχαιότητα έως σήμερα
- Είδη χλωρίδας και πανίδας που διαβιώνουν στην περιοχή
- Σχέσεις των τριών περιοχών (ιστορικά, εξελικτικά, οικονομικά, περιβαλλοντικά)
- κ.λπ.

Στο **δεύτερο κεφάλαιο** του Οδηγού με το γενικό τίτλο **διαδικασίες υλοποίησης, εμπλεκόμενοι φορείς**, παρουσιάστηκαν για τα δεδομένα της Ελλάδας, το νομοθετικό πλαίσιο υλοποίησης προγραμμάτων ΠΕ, οι αρμοδιότητες κατά την υλοποίηση ενός προγράμματος, η οργάνωση και ο προγραμματισμός των συναντήσεων των εμπλεκόμενων στην υλοποίηση, το πρόγραμμα εκπαίδευσης εκπαιδευτών ΠΕ, παραδείγματα προγραμμάτων ΠΕ, καθώς και πληροφόρηση σχετικά με θέματα, διαδικασίες υλοποίησης.

Το Σύνταγμα της Ελλάδας, έχει αναφορές τόσο στη εκπαίδευση (άρθρο 16) όσο και στο περιβάλλον (άρθρο 24), όπου η παιδεία αποτελεί βασική αποστολή του Κράτους και έχει σκοπό την ηθική, πνευματική, επαγγελματική και φυσική αγωγή των Ελλήνων, την ανάπτυξη της εθνικής και θρησκευτικής συνείδησης και τη διάπλασή τους σε ελεύθερους και υπεύθυνους πολίτες, ενώ το Κράτος έχει υποχρέωση να παίρνει ιδιαίτερα προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα στο πλαίσιο της αρχής της αειφορίας.

Η παράθεση των νομοθετημάτων, συμβάλλει στην κατανόηση της εξέλιξης της διαδικασίας αυτής στην Ελλάδα, ενώ τα περιεχόμενα των νομοθετημάτων διευκολύνουν για την εξασφάλιση της επιτυχούς και αποτελεσματικής υλοποίησης των διοργανώσεων, καθώς και για την προσπάθεια ανάπτυξης της διεπιστημονικής προσέγγισης των θεμάτων.

Σχετικά με τις **αρμοδιότητες** κατά την υλοποίηση ενός προγράμματος ΠΕ, ο υπεύθυνος προγράμματος, πρέπει να μπορεί να το παρακολουθεί και να εξασφαλίζει σε όλα τα στάδια, αναφορές της εξέλιξης.

Οι αρμοδιότητες κατά την υλοποίηση προσδιορίζονται από τις απαντήσεις των παρακάτω ερωτημάτων.

Ερωτήματα	Αρμοδιότητες
Τι;	Έχει προσδιοριστεί το θέμα με ευθύνη του υπεύθυνου διοργάνωσης
Γιατί;	Έχουν προσδιοριστεί οι στόχοι του έργου με ευθύνη του υπεύθυνου διοργάνωσης

Πως;	Μεθοδολογία – φάσεις εξέλιξης του προγράμματος. Προσδιορισμός με ευθύνη του υπεύθυνου διοργάνωσης – ανατροφοδότηση σε συνεργασία με τους εμπλεκόμενους
Πότε;	Χρονοδιάγραμμα – επαναπροσδιορισμός στόχων
Που;	Τόπος υλοποίησης
Ποιοι - Με ποιους;	Συμμετέχοντες: Εκπαιδευτές (μέλη της εκπαιδευτικής κοινότητας – εξωτερικοί συνεργάτες) – Επιμερισμός εργασιών σε εκπαιδευτικούς – ομάδες μαθητών
Πόσο;	Έχει προσδιοριστεί το θέμα και το κόστος αυτού. Έχει ολοκληρωθεί ο προγραμματισμός και γίνεται η αρχική κατανομή των αρμοδιοτήτων

Στην περίπτωση διοργάνωσης ενός προγράμματος, στο οποίο η εκπαιδευτική κοινότητα αποτελεί προσκεκλημένο συνεργάτη στην υλοποίηση, ο διοργανωτής, προκειμένου να έχει μία ενδιαφέρουσα για την εκπαιδευτική κοινότητα πρόταση, οφείλει κύρια, να εξασφαλίσει τα εξής:

- Πρόταση προγράμματος – στοχοθεσία – ανάγκες που εξυπηρετεί για την εκπαιδευτική κοινότητα
- Οικονομικοί πόροι
- Συνεργάτες
- Υλικά και αναλώσιμα για τη διοργάνωση
- Μετακινήσεις (τελούν υπό την έγκριση της βαθμίδας εκπαίδευσης)
- Διατροφή – Διαμονή, σε περίπτωση διανυκτερεύσεων
- Αδειοδοτήσεις επίσκεψης χώρων υποστήριξης του υλοποιούμενου προγράμματος.

Από την άλλη πλευρά, οι εκπαιδευτικές μονάδες, στο πλαίσιο που το επιτρέπουν οι διαδικασίες λειτουργίας, έχει την αρμοδιότητα και την ευθύνη εξασφάλισης των αδειοδοτήσεων μετακίνησης, διανυκτέρευσης, καθώς και με τη συνεργασία των εξωτερικών συνεργατών τη συμμετοχή των μαθητών – ομάδας εκπαιδευομένων και την επιτυχή έκβαση με ολοκλήρωση του προγράμματος.

Η συνεργασία με διεπιστημονικές ομάδες, που έχουν αναπτύξει πληροφοριακό υλικό, πακέτα ΠΕ εξειδικευμένα σε ένα αντικείμενο, εξασφαλίζουν την είσοδο των σχολείων στην κοινωνία και τη γνωριμία με τους κοινωνικούς – οικονομικούς χώρους που δραστηριοποιούνται σε μία περιοχή.

Η συνεργασία φορέων τοπικής ανάπτυξης με τις βαθμίδες της εκπαίδευσης εξασφαλίζει την εισαγωγή του αντικείμενου στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα των σχολείων της περιοχής, με απώτερο στόχο την ευαισθητοποίηση μέσω ενός πιθανού δικτύου ΠΕ.

Τα Προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης υλοποιούν οι Διευθύνσεις Α' Βάθμιας και Β' Βάθμιας Εκπαίδευσης, Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, Περιβαλλοντικές Οργανώσεις κ.ά. με τη συνεργασία και τη συμμετοχή εξωτερικών συνεργατών – εμπειρογνώμωνων, τεχνικών που καταρτίζουν τους εκπαιδευτικούς σε θέματα στα οποία δεν διαθέτουν επαρκή τεχνογνωσία. Η ανταλλαγή τεχνογνωσίας είναι αμοιβαία από εκπαιδευτικούς προς εμπειρογνώμονες και από εμπειρογνώμονες προς εκπαιδευτικούς.

Όσον αφορά στη διαδικασία οργάνωσης και προγραμματισμού συναντήσεων εμπλεκόμενων στην υλοποίηση ενός προγράμματος ΠΕ, ο διοργανωτής φορέας ο οποίος είναι ανεξάρτητος από τις βαθμίδες της εκπαίδευσης, φροντίζει με την κατάλληλη εξασφάλιση της χρηματοδότησης ενός προγράμματος, να εξασφαλίσει συνεργασίες με τον τοπικό Υπεύθυνο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης

Η ακολουθούμενη διαδικασία από πλευράς διαδικασιών, ως ορίζει το εκπαιδευτικό σύστημα, για την οργάνωση και υλοποίηση ενός προγράμματος ΠΕ ακολουθεί πολύ συνοπτικά τα παρακάτω βήματα:

1. **Ο Υπεύθυνος ΠΕ** παρακολουθεί, υποστηρίζει και αξιολογεί τα προγράμματα ΠΕ των σχολικών μονάδων της Διεύθυνσής του
2. **Ενημερώνει** τους εκπαιδευτικούς και τους Διευθυντές για τις δυνατότητες υλοποίησης προγραμμάτων σύμφωνα με το θεσμικό πλαίσιο και σχεδιάζουν από κοινού.
3. **Επισκέπτεται** τις σχολικές μονάδες, οργανώνει συναντήσεις ομάδων εκπαιδευτικών καθώς και εκδήλωση παρουσίασης εργασιών των σχολείων της Δ/σης στο τέλος της σχολικής χρονιάς. Ενημερώνει τους εκπαιδευτικούς για τις δυνατότητες συνεργασιών με τα ΚΠΕ της περιφερειακής Δ/σης στην οποία ανήκουν όπως και για τις δυνατότητες παρακολούθησης εκπαιδευτικού προγράμματος σε άλλα ΚΠΕ. Μία **σχολική περιβαλλοντική ομάδα** έχει τη δυνατότητα να επισκεφθεί ένα (1) αστικό και ένα (1) περιφερειακό Κ.Π.Ε. Ο Υπεύθυνος της Δ/σης πρέπει να φροντίσει για την τήρηση αυτού του όρου.
4. **Τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης (ΚΠΕ)**, παρέχουν εκπαιδευτικά προγράμματα μιας (1) έως τεσσάρων (4) ημερών σε μαθητικές ομάδες, οργανώνουν επιμορφωτικά σεμινάρια για εκπαιδευτικούς, παράγουν εκπαιδευτικό υλικό, αναπτύσσουν θεματικά δίκτυα σχολείων, τοπικές και διεθνείς συνεργασίες. Η συμμετοχή των περιβαλλοντικών ομάδων και των εκπαιδευτικών των σχολείων στα προγράμματά τους γίνεται σε συνεργασία με τους Υπευθύνους ΠΕ των Διευθύνσεων.

Ανεξάρτητος διοργανωτής – συνεργάτης των μονάδων σχολικής εκπαίδευσης συμβάλλει στη σύνδεση των προγραμμάτων ΠΕ που υλοποιούνται για την ανάδειξη ενός τοπικού ζητήματος, στη σχετική δημοσιοποίηση αυτού και την ευαισθητοποίηση της τοπικής κοινωνίας. Η τοπική κοινωνία αξιολογεί, συμμετέχει και ευαισθητοποιείται στο πρόγραμμα ΠΕ που διοργανώνεται.

Στο πλαίσιο της ΠΕ, λειτουργούν τοπικά περιφερειακά και εθνικά θεματικά δίκτυα. Η συμμετοχή των περιβαλλοντικών ομάδων σε θεματικά δίκτυα έχει ως πλεονεκτήματα την επικοινωνία με άλλες περιβαλλοντικές ομάδες, την οργανωμένη επιστημονική και παιδαγωγική στήριξη, την αξιοποίηση εκπαιδευτικού υλικού του δικτύου.

Με την ΠΕ επιδιώκεται οι μαθητές να αποκτήσουν το γνωστικό υπόβαθρο και τον αξιακό προσανατολισμό που απαιτούνται ώστε να έχουν θετικές στάσεις και συμμετοχικές συμπεριφορές για την προστασία της οικολογικής ισορροπίας, της βιωσιμότητας της ανάπτυξης και της ποιότητας της ζωής.

Με βάση τα παραπάνω οι πιθανές και δυνάμενες συνεργασίες διοργάνωσης και υλοποίησης ενός προγράμματος, στο πλαίσιο έκδοσης αυτού του Οδηγού είναι:

- Διοργάνωση από την ίδια την εκπαιδευτική κοινότητα
- Συνδιοργάνωση μονάδων σχολικής εκπαίδευσης και φορέων ενασχολούμενων με το περιβάλλον και την οικονομία μίας περιοχής
- Οργάνωση από φορείς που μεμονωμένα λειτουργούν σε μία περιοχή, στην κατεύθυνση της περιβαλλοντικής ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης.

Η διοργάνωση συνεργασίας βαθμίδων εκπαίδευσης και τοπικών φορέων, δυνητικά συμβάλλει **στην αντίληψη των αξιών** του χώρου, στον οποίο βιώνει και εξελίσσεται το σύνολο των κοινωνικών ομάδων μίας περιοχής (**ΓΙΑΤΙ**). Δίνοντας τις σχετικές απαντήσεις, που η διοίκηση ενός έργου, οφείλει να απαντήσει μία πρόταση μπορεί να οργανωθεί στο παρακάτω ενδεικτικό πλαίσιο:

Η **Τοπική Αναπτυξιακή Εταιρεία, (ΠΟΙΟΣ)** προτείνει στις μονάδες της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης (**ΣΕ ΠΟΙΟΥΣ**) για τη φετινή χρονιά ένα πρόγραμμα (**ΤΙ**) για τη γνωριμία με τον υφιστάμενο υγρότοπο της περιοχής (π.χ. Μουστού, Φωκιανού, Αλυκής Κίτρους, Αιτωλικού – Μεσολογγίου).

Το **πρόγραμμα αναπτύσσεται από τους συνεργάτες της εταιρείας, με την υποστήριξη των εκπαιδευτικών της βαθμίδας εκπαίδευσης, (ΠΟΙΟΙ, ΜΕ ΠΟΙΟΥΣ)** οι οποίοι αποτελούν τμήμα των εκπαιδευομένων.

Η γνωριμία και οι παρουσιάσεις – προβολές συζητήσεις και άλλες μέθοδοι ανάπτυξης του θέματος, πραγματοποιούνται (**ΠΩΣ**), μέσα στην τάξη ή στο τοπικό Κέντρο Περιβαλλοντικής Ενημέρωσης ή / και Εκπαίδευσης, ενώ το πρόγραμμα περιλαμβάνει οργανωμένες επισκέψεις με αντικείμενα που αφορούν στο σύνολο της λειτουργίας του υγρότοπου (περιβαλλοντική, κοινωνική, οικονομική κ.λπ.) (**ΠΟΥ**) Ενδεικτικά θέματα:

- Χλωρίδα και Πανίδα του υγρότοπου
- Αξίες του υγρότοπου
- Παρακολούθηση της εξέλιξης στη διάρκεια του έτους (παρατηρήσεις από το Φεβρουάριο έως τον Απρίλιο, με τις ίδιες ομάδες εκπαιδευομένων– καταγραφή της
- Ιχθυοπανίδα του υγρότοπου
- Οικονομική δραστηριότητα στη λιμνοθάλασσα
- Παραγόμενα προϊόντα
- Τοπικές συγκρούσεις από τη λειτουργία του υγρότοπου
- κ.λπ.

Η **διάρκεια** του προγράμματος για μία τάξη ή μία ομάδα ΠΕ, αποτελεί αντικείμενο συνεργασίας και συμφωνίας και σε συγκεκριμένο χρονικό διάστημα στα χρονικά όρια του εκπαιδευτικού έτους. (**ΠΟΤΕ**)

Το **κόστος υλοποίησης (ΠΟΣΟ)** ενδεικτικά περιλαμβάνει:

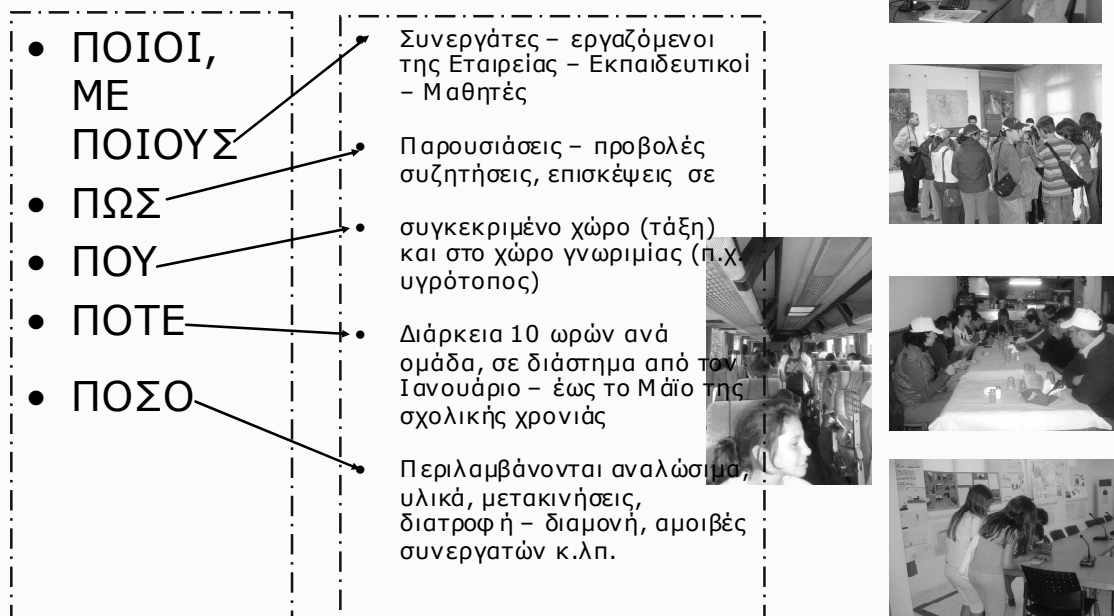
- Δαπάνες αναλωσίμων και υλικών που θα χρησιμοποιηθούν κατά τη διάρκεια εξέλιξης του προγράμματος
- Μετακινήσεις
- Κόστος διατροφής – διαμονής
- Αμοιβές των εισηγητών εξωτερικών συνεργατών

Η ευθύνη του φορέα πρότασης επικεντρώνεται στην εξασφάλιση της υλοποίησης (τοπικές συνεργασίες, εξασφάλιση οικονομικών πόρων, - χορηγίες, προβολή κ.λπ.), ενώ των βαθμίδων σχολικής εκπαίδευσης περιλαμβάνει όλα τα στάδια που το νομοθετικό πλαίσιο προβλέπει για τη λειτουργία και την υλοποίηση των προγραμμάτων ΠΕ.

Στην περίπτωση διοργάνωσης από φορείς μεμονωμένα που λειτουργούν στην κατεύθυνση της περιβαλλοντικής ενημέρωσης και ευαισθητοποίησης, η διαδικασία περιλαμβάνει την οργάνωση προβολών – παρουσιάσεων – συζητήσεων για θέματα που αφορούν το συγκεκριμένο φορέα και η οργάνωση της ευαισθητοποίησης αποτελεί τμήμα του καταστατικού λειτουργίας τους.

Το οργανόγραμμά τους περιλαμβάνει τη διαδικασία και τον τρόπο ευαισθητοποίησης στα σχετικά θέματα. Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται τα Μουσεία Φυσικής Ιστορίας, οι περιβαλλοντικές οργανώσεις, τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Ενημέρωσης.

**Τοπική Αναπτυξιακή Εταιρεία, (ΠΟΙΟΣ)
προτείνει στις μονάδες της πρωτοβάθμιας
εκπαίδευσης (ΣΕ ΠΟΙΟΥΣ):**

Σχήμα 3. Συνοπτική παρουσίαση απαιτήσεων μίας ολοκληρωμένης διοργάνωσης
Figure 3. Summary of requirements of an integrated organization

Τον κεντρικό και καταλυτικό ρόλο στα προγράμματα εκπαίδευσης τον διαθέτει ο εκπαιδευτής. Η επιτυχία της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης στηρίζεται κατά κύριο λόγο σε αυτόν και στις ικανότητές του να μεταδίδει τα μηνύματα, που το πρόγραμμα της Π.Ε. θέτει, στο κοινό του, αλλά και να το ενθαρρύνει παράλληλα για δράση και κινητοποίηση.

Οι εκπαιδευτές συμμετέχουν σε επιμορφωτικά σεμινάρια, ημερίδες και συνέδρια για τη συνεχή κατάρτισή τους.

Η διοργάνωση των επιμορφώσεων γίνεται από το Υπουργείο, τα Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, καθώς και από Ανώτατα Εκπαιδευτικά Ιδρύματα και αφορά κυρίως την επιμόρφωση εκπαιδευτικών και στελεχών Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης της Α/βάθμιας και Β/βάθμιας εκπαίδευσης.

Τα σεμινάρια επιμόρφωσης που καταρτίζονται από διεπιστημονικές ομάδες ενασχόλησης με ένα αντικείμενο μπορεί να είναι είτε μακροχρόνια είτε βραχυχρόνια με βάση την ανάγκη διοργάνωσης ενός προγράμματος Π.Ε.

Η οργάνωση τέτοιου τύπου πρωτοβουλιών και προγραμμάτων, μπορεί να αποτελέσει βάση οργάνωσης προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, με την ενεργή συμμετοχή των τοπικών φορέων για την άμεση διάχυση πληροφορίας, ενημέρωσης και γνώσης, στη συμβολή της δημιουργίας συνειδητοποιημένων πολιτών.

Η πληροφόρηση σχετικά με θέματα της Π.Ε και διαδικασίες υλοποίησης αποτελεί για τη διοργάνωση ενός προγράμματος αντικείμενο του υπεύθυνου οργάνωσης και της

διεπιστημονικής ομάδας ή ομάδας εκπαιδευτικών, που ο **υπεύθυνος** θα επιλέξει προκειμένου να οργανώσει το πρόγραμμά του.

Έγκυρες πηγές πληροφόρησης, ανάλογα με το κάθε θέμα αντλούνται από τους βασικούς παραγωγούς της πληροφορίας ή της τεχνικής γνώσης για την οποία υπάρχει ανάγκη ανάπτυξης ενός θέματος.

Στο **τρίτο κεφάλαιο** του Οδηγού παρουσιάζονται όλες εκείνες οι διαδικασίες που πρέπει να ληφθούν υπόψη, προκειμένου το πρόγραμμα να έχει επιτυχία και να αντιμετωπίσει όλα τα θέματα.

Τα βασικά θέματα που αντιμετωπίζει ο διοργανωτής είναι ο **χρονοπρογραμματισμός** και οι **οικονομικοί πόροι** για την υλοποίηση του προγράμματος.

Ο **καθορισμός του χρονοδιαγράμματος** ουσιαστικά προσδιορίζει χρονικά την αλληλουχία των ενεργειών, ώστε μέσω της συστηματοποίησης να απλοποιηθεί σημαντικά η διαδικασία υλοποίησης και να ολοκληρωθεί με συνέπεια ο προγραμματισμός.

Στη βασική βαθμίδα εκπαίδευσης, το χρονοδιάγραμμα και ο προγραμματισμός, αποτυπώνονται στο παρακάτω Σχήμα 4 χρονοπρογραμματισμού.

Σχήμα 4. Χρονοπρογραμματισμός στις βασικές βαθμίδες εκπαίδευσης
Figure 4. Scheduling in secondary education

Οι βασικές βαθμίδες εκπαίδευσης ακολουθούν τα υποδείγματα και τη μεθοδολογία που το Υπουργείο Παιδείας και Θρησκευμάτων καθορίζει για την οργάνωση αυτών των εκπαιδευτικών προγραμμάτων.

Ένα πρόγραμμα που διοργανώνεται από ετέρους των σχολικών βαθμίδων εκπαίδευσης φορείς, προσαρμόζεται στις ανάγκες και στις απαιτήσεις που οι αρμόδιες αρχές θέτουν.

Ο πίνακας χρονοπρογραμματισμού, αποτελεί δυναμικό εργαλείο που προσαρμόζεται με βάση τις ανάγκες της ομάδας που διοργανώνει το πρόγραμμα ΠΕ.

Το πρόγραμμα που θα υλοποιηθεί, το χρονοδιάγραμμα, ο αριθμός των συμμετεχόντων και το επιλεγθέν θέμα είναι οι ικανοί, αναγκαίοι και καθοριστικοί παράγοντες προσδιορισμού του προϋπολογισμού ενός προγράμματος ΠΕ.

Από την άλλη πλευρά με βάση τους διατιθέμενους πόρους προσδιορίζονται οι δυνατότητες του προγράμματος και γίνονται οι απαραίτητες παραδοχές και προσαρμογές για την επίτευξη του τελικού **στόχου** της επιτυχούς **υλοποίησης** του προγράμματος ΠΕ, που αφορά στην **ευαισθητοποίηση** της ομάδας – στόχου.

Οι απαιτούμενοι πόροι (οικονομικοί και μη) **είναι ο καθοριστικός παράγοντας της υλοποίησης ή όχι ενός προγράμματος ΠΕ**. Από αυτούς εξαρτάται η διάρκειά του, οι δυνατότητες που παρέχονται στους διοργανωτές, το χρονικό διάστημα και η διάρκεια υλοποίησής του.

Η **εξεύρεση και εξασφάλιση των πόρων** αποτελεί βασικό αντικείμενο και βήμα για τη λήψη της απόφασης υλοποίησης ή όχι ενός προγράμματος ΠΕ.

Το αντικείμενο αυτό αποτελεί αντικείμενο του **Τμήματος Πωλήσεων** του Φορέα Διοργάνωσης ενεργειών ευαισθητοποίησης – ενημέρωσης, στις οποίες συμπεριλαμβάνεται και η ΠΕ.

Οι πιθανοί **χρηματοδότες** προγραμμάτων ΠΕ, προσεγγίζονται με σκοπό να αποτελέσουν τους **εμπνευστές** της υλοποίησης ενός τέτοιου έργου και της εξασφάλισης της αποτελεσματικής πολλαπλασιαστικής λειτουργίας του για το μέλλον.

Για την εξεύρεση **οικονομικών πόρων** απαιτείται η οργάνωση ενός προγράμματος επικοινωνίας και δημοσιοποίησης της πρόθεσης υλοποίησης τοπικών προγραμμάτων με στόχο την ενημέρωση – ευαισθητοποίηση για το περιβάλλον της περιοχής.

Κύριος **στόχος** της οργάνωσης του επικοινωνιακού προγράμματος είναι η ανάδειξη ενδιαφερομένων για συμμετοχή και οικονομική υποστήριξη μίας περιβαλλοντικής ενέργειας, καθώς και η διερεύνηση και προσδιορισμός πιθανών άλλων πόρων του Προγράμματος Δημοσίων Επενδύσεων (συγχρηματοδοτούμενα, ΕΤΕΡΠΣ, κ.λπ.).

Το πρόγραμμα επικοινωνίας αποτελεί σημαντικό εργαλείο διεκδίκησης χορηγιών και συμμετοχής τοπικών φορέων (επιχειρήσεις, αθλητικές ομάδες, πολιτιστικές ομάδες κ.λπ.), στο πλαίσιο της κοινωνικής εταιρικής ευθύνης.

Η **υλοποίηση** στη συνέχεια του προγράμματος και η **επιτυχής ολοκλήρωσή του**, είναι το βήμα της καθιέρωσής του και της κατάκτησης της χρηματοδότησης από διάφορες πηγές, είτε ως αποτέλεσμα ενεργειών κοινωνικής ευθύνης, είτε από χορηγίες τοπικών φορέων, είτε από άλλες πηγές χρηματοδοτήσεων που στόχο έχουν την ευαισθητοποίηση και ενεργοποίηση ενεργών πολιτών.

Η **ενέργεια υλοποίησης προγραμμάτων ΠΕ από τρίτους φορείς**, με τη συνεργασία των **βασικών βαθμίδων εκπαίδευσης** και η διαδικασία εξεύρεσης οικονομικών πόρων υλοποίησης, **δεν υποκαθιστά** το ρόλο των κατανεμημένων εθνικών πόρων για την υποστήριξη της εκπαιδευτικής διαδικασίας, αντίθετα αποτελεί ένα βήμα ένταξης του σχολείου στην κοινωνία και της κοινωνίας στο σχολείο, ενσωματώνοντάς το, στην καθημερινότητα και ενισχύοντας το ρόλο της ΠΕ, στην ανάπτυξη της προσωπικότητας των μαθητών και γενικότερα των εκπαιδευομένων.

Οι φορείς αυτοί, ως «**εξωθεσμικοί**» της σχολικής εκπαίδευσης οντότητες, δύνανται στον προγραμματισμό τους να περιλάβουν την περιβαλλοντική εκπαίδευση, ως μία μέθοδο επικοινωνίας και διεύρυνσης των αντικειμένων δραστηριοποίησής τους, όπου η επιδίωξη συνεργασιών με τις βασικές βαθμίδες εκπαίδευσης, αποτελεί χώρο δραστηριοποίησης και προσθήκης στη διαδικασία της διεπιστημονικής προσέγγισης.

Ένα πρόγραμμα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, για να μπορέσει να αποτελέσει εργαλείο ευαισθητοποίησης, διαμόρφωσης συνειδήσεων και στήριξης ουσιαστικά μίας

οικονομίας, θα πρέπει αρχικά να «**υιοθετηθεί**», από τους τοπικούς φορείς στα χωρικά όρια των οποίων υλοποιείται.

Στη συνέχεια το πρόγραμμα, αφού τροφοδοτεί την τοπική κοινωνία, ενσωματώνεται στις ετήσιες ενέργειες της οικονομίας μίας περιοχής, έχοντας **δημιουργήσει** μία νέα δραστηριότητα, που παρέχει οφέλη σε όλες τις συμμετέχουσες ομάδες.

Ο τρόπος αναζήτησης πόρων συμβάλλει στην ανάπτυξη της λογικής δράσης και αυτοχρηματοδότησης. Η Επιτυχία ενός προγράμματος αποτελεί παράμετρο, που μπορεί να καταγραφεί στην μακροπρόθεσμη αξιολόγηση της εφαρμογής της δράσης σε μία τοπική κοινωνία, στην εξέλιξη της διαχείρισης του περιβάλλοντος, καθώς και στη διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων από έντονα αγροτικές σε φιλοπεριβαλλοντικές, στις περιπτώσεις που μία περιοχή περιλαμβάνει ζώνες υψηλής αξίας ως προς τα οικοσυστημικά της χαρακτηριστικά.

Στο **τέταρτο κεφάλαιο** παρουσιάζεται η **δημοσιοποίηση** ενός προγράμματος ως σημαντικό βήμα διάδοσης μηνυμάτων και εξασφάλισης της ευαισθητοποίησης, όχι μόνο των συμμετεχόντων εκπαιδευομένων / μαθητών αλλά και του ευρύτερου κοινωνικού συνόλου, είτε της περιοχής στην οποία υλοποιείται το πρόγραμμα ΠΕ, είτε στις οικογένειες των μαθητών, είτε σε όλους οι οποίοι συμμετέχοντας στις διαδικασίες της οικονομίας μίας περιοχής είναι κρίκοι των παραγωγικών «δυνάμεων» και των αποτελεσμάτων της οικονομικής εξέλιξης ενός τόπου.

Η βιωματική προσέγγιση των εκπαιδευομένων / μαθητών και η ευαισθητοποίηση των γονέων ή των λοιπών φορέων στο κοινωνικό σύνολο, μπορεί να συμβάλει στη βελτίωση του επιπέδου ζωής ενός τόπου και στη δημιουργία συνειδητοποιημένων πολιτών.

Η υλοποιούμενη διαδικασία, η παρουσίαση της μεθοδολογίας που ακολουθήθηκε, η παρουσίαση του προγράμματος και της στοχοθεσίας του, αποτελούν το τελικό στάδιο της ολοκλήρωσης ενός προγράμματος και η απαρχή για τη διοργάνωση του επόμενου.

Το επόμενο πρόγραμμα, θα διαφοροποιηθεί σε σημεία ή και σε θεματολογία, για την επίτευξη του στόχου της ευαισθητοποίησης αρχικά της ομάδας – στόχου και στην κοινωνικό – οικονομική εξέλιξη μίας περιοχής, στα χωρικά όρια της οποίας υλοποιείται ένα πρόγραμμα.

Η σύνοψη των πεπραγμένων, η προσπάθεια μεταφοράς της βιωματικής προσέγγισης στα λοιπά μέλη της κοινωνίας, μέσω της παρουσίασης των αποτελεσμάτων με τη μορφή μίας έκθεσης, ενός θεατρικού, ή ενός συνόλου δραστηριοτήτων, είναι το στοιχείο εκείνο που δίνει στίγμα σε μία εξελισσόμενη και συνειδητοποιημένη κοινωνία, που σέβεται τα του «**οίκου**» της.

Ως προς τα **αποτελέσματα υλοποίησης** μπορεί να γίνει μια κατηγοριοποίηση που θα διαχωρίζει τα **παιδαγωγικά οφέλη**, από τα **γενικότερα οφέλη** που απομένουν στις τοπικές κοινωνίες από την οργάνωση και υλοποίηση τέτοιων προγραμμάτων.

Τέλος, ακολουθεί μία συνοπτική παρουσίαση της μεθοδολογίας και των θεμάτων που ένας διοργανωτής αντιμετωπίζει.

Μεθοδολογία

Η **μεθοδολογία** που χρησιμοποιήθηκε, στο πλαίσιο της ανάπτυξης των περιεχομένων του Οδηγού, υλοποιήθηκε στο πλαίσιο του διατοπικού προγράμματος «Parks Protection: διαχείριση προστασία και οικονομική ανάπτυξη προστατευόμενων περιοχών».

Βασίστηκε στη διοργάνωση ενός workshop – εργαστηρίου με θέμα: Τα εργαλεία και η μεθοδολογία των προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Η διοργάνωση αυτή πραγματοποιήθηκε στο Άστρος Κυνουρίας Αρκαδίας, το έτος 2008, ενώ στο σχολικό έτος 2008 - 2009 υλοποιήθηκε το πιλοτικό πρόγραμμα με θέμα: Γνωριμία με το Οικολογικό Πάρκο Πάρνωνα – Υγρότοπου Μουστού, στο πλαίσιο χρηματοδότησης προγραμμάτων του Υπουργείου Παιδείας.

Η διοργάνωση του workshop – εργαστήριο με θέμα: Τα εργαλεία και η μεθοδολογία των προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, είχε ως σκοπό την παρουσίαση, προβολή εργαλείων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, καθώς και των προδιαγραφών του Οδηγού Μεθοδολογίας για την Οργάνωση Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης.

Η συμμετοχή εκπαιδευτικών, εκπροσώπων των φορέων διαχείρισης των περιοχών συνεργασίας, εκπρόσωποι των δημοσίων φορέων, καθώς και Συμβούλων και Συνεργατών των Σχεδίων που υλοποιούνται στις περιοχές των εταίρων, συνέβαλλε στην ανάπτυξη διαλόγου και στην ανταλλαγή απόψεων εξασφάλισης πρακτικότητας και χρηστικότητας του Οδηγού, αναλύοντας τα προβλήματα που αντιμετωπίζονται κατά τη διοργάνωση προγραμμάτων διάδοσης σχετικών μηνυμάτων.

Η περίπτωση εφαρμογής του προγράμματος περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, ως στοιχείο που προέκυψε από την εμπειρία του πιλοτικού προγράμματος που εφαρμόστηκε το έτος 2008, στα σχολεία του Άστρους Κυνουρίας, αποτέλεσε ένα δεύτερο βασικό στοιχείο της μεθοδολογίας σύνταξης του Οδηγού οργάνωσης προγραμμάτων περιβαλλοντικής εκπαίδευσης.

Η Αναπτυξιακή Εταιρεία Πάρνωνα, σε συνεργασίες με την Ελληνική Ορνιθολογική Εταιρεία και στο πλαίσιο της στρατηγικής για την υποστήριξη της τοπικής οικονομίας, ανέπτυξε ένα πακέτο περιβαλλοντικής εκπαίδευσης για την περιοχή Όρους Πάρνωνα – Υγρότοπου Μουστού, περιοχή που εντάσσεται στο δίκτυο NATURA 2000.

Το πακέτο αυτό έλαβε την έγκριση του Υπουργείου Παιδείας και ως εκπαιδευτικό μέσο, αποτέλεσε βάση για τον προσδιορισμό δραστηριοτήτων κατά τη φάση της υλοποίησης του προγράμματος περιβαλλοντικής εκπαίδευσης το σχολικό έτος 2007 - 2008.

Η χρήση του πακέτου και υλικών που διέθεσαν οι τοπικοί φορείς, (εποπτικά μέσα, κυάλια, κλείδες αναγνώρισης πτηνών, φυτών, εντόμων κ.λπ.), συνέβαλαν στην ευαισθητοποίηση των μαθητών για το φυσικό περιβάλλον της περιοχής στην οποία ζουν, στην υποστήριξη της τοπικής οικονομίας, μέσω της δραστηριότητας που αναπτύχθηκε από τα σχολεία της περιοχής και στην ανάδειξη ενός ζωτικού ζητήματος το οποίο αφορά στην προστασία του περιβάλλοντος.

Το Πρόγραμμα Περιβαλλοντικής Ενημέρωσης και Εκπαίδευσης των μαθητών της Α' βάθμιας και Β' βάθμιας Εκπαίδευσης Σχολείων του Δήμου Βόρειας Κυνουρίας Αρκαδίας, διοργανώθηκε από την Αναπτυξιακή Εταιρεία Πάρνωνα, με τη συγχρηματοδότηση του προγράμματος Αρχική Επαγγελματική Κατάρτιση και Εκπαίδευση, στο πλαίσιο των προγραμμάτων του τρίτου κοινοτικού πλαισίου Στήριξης 2000 – 2006 και είχε ως θέμα: Γνωριμία με το Οικολογικό Πάρκο Πάρνωνα – Υγρότοπου Μουστού. Το πρόγραμμα συνοπτικά, περιελάμβανε:

1. Παρουσίαση του Οικολογικού Πάρκου Πάρνωνα – Υγρότοπου Μουστού, στην αίθουσα
2. Επίσκεψη – δραστηριότητες σε Ζώνες Απολύτου Προστασίας της Φύσης και Ζώνες Οικοανάπτυξης Πάρνωνα (Πύργος Τρικαλίτη Άγιος Πέτρος Κυνουρίας, καστανεώνες περιοχής, οικισμοί κ.λπ.)
3. Επισκέψεις στο Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Καστρίου και στα Κέντρα Περιβαλλοντικής Ενημέρωσης Άστρους και Αγίου Πέτρου
4. Διοργάνωση έκθεσης – συμβολή στην ευαισθητοποίηση με αφορμή την Παγκόσμια Ημέρα Περιβάλλοντος στις 5 Ιουνίου 2008

Το πρόγραμμα **Πράσινες Τάξεις**, αποτέλεσε ένα πρόγραμμα ως μια εναλλακτική μορφή σχολικής εκδρομής. Ολόκληρες τάξεις σχολείων μετακινήθηκαν για μία εβδομάδα – από Δευτέρα έως Παρασκευή – σε οικισμούς της υπαίθρου με ιδιαίτερο περιβαλλοντικό ενδιαφέρον, όπου το πρωί ασχολούνταν και εξοικειώνονταν με χειμερινά αθλήματα ή με περιηγήσεις και άλλες σχετικές με το περιβάλλον δραστηριότητες, ενώ το απόγευμα

συνέχιζαν κανονικά το σχολικό πρόγραμμά τους. Παράλληλα παρακολουθούσαν διαλέξεις σχετικές με την πολιτιστική ιστορία της περιοχής που επισκέπτονταν και τους χώρους που εμφάνιζαν πολιτιστικό και ιστορικό ενδιαφέρον.

Το πρόγραμμα αυτό υλοποιήθηκε το 2004 με την πρωτοβουλία των Υπουργείων Παιδείας & Θρησκευμάτων και Ανάπτυξης.

Την ευθύνη υλοποίησης από πλευράς Υπουργείου Ανάπτυξης είχε η Αγροτουριστική Α.Ε., η οποία συνεργάστηκε με τις κατά τόπους Αναπτυξιακές Εταιρείες σε όλη την Ελλάδα.

Η πρόβλεψη για το 2004 αφορούσε σε διακίνηση συνολικά 50.000 μαθητών σε 36 ορεινές και μειονεκτικές περιοχές διάσπαρτες σε όλη την Ελλάδα.

Η πρωτοβουλία αυτή είναι σημαντική και μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην ανάδειξη των αγρο – οικο τουριστικών χαρακτηριστικών της αγροτικής υπαίθρου και ιδιαίτερα των ορεινών και μειονεκτικών περιοχών.

Στις περιοχές που επισκέφθηκαν οι μαθητές παρατηρήθηκε σημαντική άμεση εισροή εισοδήματος, ενώ εξασφαλίστηκε η επαγγελματική απασχόληση σε καθημερινή βάση και όχι μόνο τα Σαββατοκύριακα όσων ασχολούνται άμεσα ή έμμεσα με τον τοπικό τουρισμό.

Παράλληλα αποτέλεσε μία προτροπή για τις οικογένειες των μαθητών που μετακινήθηκαν να πράξουν το ίδιο κάποιο άλλο Σαββατοκύριακο ή τριήμερο του επόμενου διαστήματος.

Για τα οργανωτικά ζητήματα του προγράμματος ήταν πολύ σημαντική η υποδοχή και φιλοξενία των μαθητών από τους επαγγελματίες της περιοχής, καθώς και ο προγραμματισμός των επισκέψεων, για την εξασφάλιση της υψηλής ανταπόκρισης από τους φορείς που αποτέλεσαν πεδίο επίσκεψης από τους μαθητές.

Πραγματοποιήθηκαν δράσεις που αφορούσαν τη γνωριμία των μαθητών με την περιοχή μέσω της υποστήριξης από τοπικούς ξεναγούς – συνοδούς, ενώ παράλληλα διανεμήθηκε ενημερωτικό υλικό για την κάθε περιοχή, στην ομάδα των μαθητών.

Οι μαθητές επισκέφθηκαν τοπικές παραγωγικές επιχειρήσεις των περιοχών, μουσεία, σχετικές με τον παραγωγικό ιστό της περιοχής, ενώ είχαν την ευκαιρία να παρακολουθήσουν τοπικά πολιτιστικά δρώμενα όπως μουσικοχορευτικές εκδηλώσεις, θεατρικές παραστάσεις, κινηματογράφο κ.λπ.

Επισκέφθηκαν τα τοπικά Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης και Ενημέρωσης, και είχαν άμεση επαφή με το φυσικό περιβάλλον της περιοχής.

Βιβλιογραφία

- Αγγελίδης, Ζ., «Εισαγωγή στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση», Art of Text, 2003
Αθανασάκης, Α., «Οικοπεριβαλλοντική Ψυχολογία και Εκπαίδευση» Πρωτοπορία, 2003
Αλάμπη, Α., Μαλωτίδη, Β., Μεσογειακό Γραφείο Πληροφόρησης (MIO-ECSDE)
«Μεθοδολογία για την Εφαρμογή εκπαιδευτικών υλικών στην Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία» 2003
Αναστασιάδης, Π., Περάκης, Η. Επιστημονικός Υπεύθυνος: Κιμιωνής, Γ. Προσεγγίζοντας την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Έλλην, 1998
Αναπτυξιακή Εταιρεία Πάρνωνια Α.Ε. : πρόγραμμα Τοπικής Ανάπτυξης: Οικοανάπτυξη της Νοτιοανατολικής Πελοποννήσου, 2002, Άστρος Κυνουρίας
Βασάλα, Π., Φλογαίτη, Ε., «Ο Κόσμος της Θάλασσας: Διαθεματική Προσέγγιση - Εναλλακτικές Διδακτικές Τεχνικές και Σχέδια Εργασίας» Μεταίχμιο, 2004
Γεωργόπουλος, Α., Τσαλίκη, Ε., «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Αρχές - Φιλοσοφία - Μεθοδολογία - Παιχνίδια & Ασκήσεις» Gutenberg, 2000

- Δασκολιά, Μ., «Θεωρία και Πράξη στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Οι Προσωπικές Θεωρίες των Εκπαιδευτικών» Μεταίχμιο, 2004
- Δεληκανάκη, Ν., Κοκολάκη, Ρ., «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Προσχολική Ηλικία» Ελληνικά Γράμματα, 2001
- Δημοπούλου, Μ., Χατζημιχαήλ, Μ., Ζόμπολας, Α., Μπαμπίλα, Ε., «Περιβαλλοντική Αγωγή για Μικρά Παιδιά» Καλειδοσκόπιο, 2001
- Καλαϊτζίδης, Δ., Ουζούνης, Κ., «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: Θεωρία και Πράξη» Σπανίδη, 2000
- Κούσουλας Γ., «Προσέγγιση στην Περιβαλλοντική Εκπαίδευση» ΕΚΚΕ: Ινστιτούτο Αστικής και Αγροτικής Κοινωνιολογίας Ομάδα Περιβάλλοντος, 2008
- Κυρίδης, Α., Μαυρικάκη, Ε., Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, «Η περιβαλλοντική εκπαίδευση στο ελληνικό δημοτικό σχολείο Έρευνα πεδίου» Συγγραφή Πρωτοπορία, 2003
- Λιαράκου Γ., Φλογαΐτη Ε., «Από την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Εκπαίδευση για την Αειφόρο Ανάπτυξη: Προβληματισμοί, Τάσεις και Προτάσεις» Νήσος, 2007
- Μαυρικάκη, Ε., «Εργαστηριακές Ασκήσεις και Δραστηριότητες Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης» Τυπωθήτω, 2001
- Παπαδημητρίου, Β., «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Σχολείο: Μια Διαχρονική Θεώρηση» Τυπωθήτω, 1998
- Παπασιδέρη, Ι., «Θέματα Οικολογίας και Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης» Πρωτοπορία, 1996
- Παρασκευόπουλος, Σ., Κορφιάτης, Κ., «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση Θεωρίες και Μέθοδοι», Χριστοδουλίδη, 2000
- Π.Ε.ΕΚ.Π.Ε. Πανελλήνια Ένωση Εκπαιδευτικών για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς. «Βασικά κείμενα για την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση», Τεύχη 1, 2, 3, 4, Χορηγία ΥΠΕΧΩΔΕ, 1998
- Ράπτης, Ν., «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση και Αγωγή: Το Θεωρητικό Πλαίσιο των Επιλογών» Τυπωθήτω, 2000
- Φλογαΐτη, Ε., «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση» Ελληνικά Γράμματα, 2000
- Φλογαΐτη, Ε., «Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και την Αειφορία» Ελληνικά Γράμματα, 2006.
- Φυκάρης, Ι., «Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στην Εκπαίδευση Εκπαιδευτικών στην Ελλάδα» Κυριακίδη, 1998
- Φυκάρης, Ι., «"Ο Περιβάλλον Κόσμος" και η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση» Παρατηρητής, 2001
- Χατζηπαρασκευαΐδης, Α., «Σημειώσεις για την ιστορία της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης» Τμήμα Α' βάθμιας Εκπαίδευσης Κυκλάδων, 2005

Environmental Education as a tool to support the local economy Program Organization Guide

Cr. Kalatha, Forester-Environmentalist, Local Affairs Consultant
Associate of the Paronos Development Company S.A

Abstract

This project aims to develop a methodology for the design, organization and implementation of environmental education programs⁶. This need relates to both the issue of raising the

⁶ Environmental Education: EE

awareness of residents and visitors in the area as well as its role as tool to support the local economy. The environmental education program organization guide aspires to be a tool to support the local economy, for understanding local, natural and human resources and raising the awareness of citizens, given that environmental education is a field requiring a multiplicity of collaborations within an interdisciplinary approach.

The object of this recommendation is to outline an approach to and methodology for the development of environmental education programs, identifying opportunities created by raising awareness and provision of information, presentation of the steps required to organize a focused, interesting and effective program; the method of measuring results and long-term effects on the local economy.

The methodology used to approach the issue takes the following into consideration:

- Background of the development of environmental education
- The manner in which education methods are applied in Greece
- Efforts to assess the value of education, and the necessity of using educational means in order to raise the awareness of groups to which it is addressed
- The multiplier effects of the application of this tool in the local economy.

The objective in developing a methodology was to detect the factors-parameters that contribute to the local development of the region, and which may also constitute a point of conflict between social groups active in the region.

The **empirical elements** used were the relevant activities carried out by the partners⁷ to the Plan, entitled “Parks Protection”, which are local action organizations with experience in managing, protecting, promoting and developing local resources.

The Guide’s pilot application in the area of Parnonas, as well as its presentation at two events of the Development Company constituted stages in the exploration of both the necessity for the development of this tool and its usefulness as a tool to support the local economy.

The participation of students, educators, social and financial representatives as well as representatives of public organizations contributed to the development of a dialogue and to the exchange of views on securing the Guide’s practicality and usefulness.

The results of the organization of environmental education programs, as a local economic resource, relate to the following:

- the need to record, maintain and promote the cultural heritage of the regions which contain mountainous areas and represent movement away from urban centers;
- the integrated and decentralized (economical, social, political, technical/technological and cultural) development of mountainous regions in harmony, and with respect towards the environment.
- the effectiveness of exploiting educational methods in favor of the region's economic development;
- the need to apply interdisciplinary scientific approaches in the organization of programs to raise awareness, inform and educate about natural and human environments;
- the need to maximize the participation of all organizations representatives and residents of a region, in order to secure the required quality of life, the continuance of sustainability in that region and as an element of local development.

⁷ Parnonas Development Company SA, Pieriki SA and Aitoliki SA